

GJUHA FAMILIARE E DINO BUZZATIT

Dott. Alba Teneqexhi

Received: 2012-10-01 Accepted: 2012-10-07 Published: 2012-11-01

Ekstrakti

Sigurisht qe, per ate qe njeh mire vepren e shkrimtarit italian Dino Buzzati eshte me vend te ndalesh tek gjuha qe ka perdorur ai, nje gjuhe tek e cila ndeshim probleme nga me komplekset. Mund te flitet per nje “bipolaritet”. Nga njera ane ai na shfaqet si nje gazetar, i cili mbart nje stil mjaft te kuptueshem, faqe te tera te deshifrueshme ne mijera menyra dhe nga ana tjeter shpaloset nje shkrimtar letrar, qe tenton nje gjuhe te “lulezuar”, te afte per te gershetuar ambiguitetin dhe papritshmerine, ne nje perballje aktive me shprehje jashtegjuhesore dhe figurative. Eshte nje gjuhe e nivelit mesatar, standarte dhe uniforme, por shume shprehese e komplekse nga sa mund te na shfaqet.

Hyrje

Shkrimtari italian Dino Buzzati na shfaqet nepermjet vepres se tij nje shkrimtar mjaft i kuptueshem, me nje gjuhe mjaft te lexueshme, por nderkohe perballemi me nje veshitresi: ate te deshifrimin ne mijera menyra. Thjeshtesia qendron vetem ne menyren e zgjedhjes se fjaleve e te regjistrit, por ajo mbart nje ngarkese te madhe aluzive dhe simbolike dhe veçanerisht mjaft problematike gjate punes perkthimore te vepres se tij. Kritike te ndryshem si Marcello Carlino mendojne se gjuha e shkrimtarit bellunez eshte nje gjuhe e nivelit mesatar, nje koinè, me mungese te theksuar te eksperimenteve gjuhesore apo te lojrave me gjuhen, me mungese te cdo sforcoje per te karakterizuar personazhet nepermjet niveleve te gjuhes te lidhura me kulturen dhe statusin social te ketyre personazheve.

C'est la langue faite pour la koinè, c'est-a-dire pour l'individu moyen.

On peut la ramener a un code normalisé, celui-la meme qui

caractérise les systemes de communication de masse..... Le Lexique

est usuel, parcimonieux, sans mots inutiles, on pourrait dire de lui

qu'il est évident. L'adjectivation estréduite au strict minimum et se

borne à des champs sémantiques très limités et sélectionnés selon le

critère de la pertinence. Les adverbs ont généralement pour fonction de renforcer le contexte et sont rarement

employés dans un souci métaphorique. Le style d'en bas est censuré; les seules expressions populaires utilisées sont

choisies parmi celles qui ont déjà été assimilées et autorisées par la koinè, Le style d'en haut a perdu son statut, a

été mis off side, il ne survit que dans la manie de l'ablatif absolu ou dans quelque comparaison à connotation

culturelle; mais cette culture-là, il faut bien le spécifier, est caractérisée par sa très grande diffusion, il s'agit

pratiquement d'une culture pour encyclopedias vendues par abonnement 1)

(M. Carlino, Autour de quelques constants du style narrative de Dino Buzzati, in Cahiers Buzzati, n.6 Paris, Laffont, 1985, fq.250)

Te njejten analize, por i inspiruar nga nje simpati me e madhe per vepren e Buzzati-it na ofrohet nga Claudio Toscani. Nese Carlino tenton ta zhvleresoje shkrijimtarine buxatiane, Toscani pa u ndalur ne karakteristikat formale

Vol I, Nr.2, 2012.

ISSN 1857-8179 (Paper) ISSN 1857-8187 (Online)

na fton ta kerkojme diku tjetër origjinalitetin e shkrimtarit, duke i bashkangjiur gjuhës së tij, në një mënyrë krejt personifikuese, atë tendencë të quajtur “Vizualizim”. Kjo karakteristike e tij është vënë në dukje edhe nga studiues të tjerë, të cilin e kanë cilesuar me tepër në fushën stilistike-retorike, sesa linguistike. Jo larg kritikës së Toscanit është përfaqësuar e zgjedhur nga Giovanna Ioli e cila thotë:

Kjo qartësi mjaft shprehese nuk ka të bëjë fare me thjeshtësinë, por lind nga një tip kërkimi linguistik-stilistik që bazohet në pamjaftueshmërinë e fjalës së shkruar duke kaluar në të tjera forma shprehjeje sic është piktura apo muzika.²⁾

(G.IOLI, Parola di Buzzati, Milano, Mondadori, 1989, fq 273-274)

Vetë Buzzati ka dashur të interpretojë përdorimin e gjuhës së tij dhe kjo deshmohet qartë në intervistat me Panafieu, me të cilin ka dashur të sqarojë atë pozicionin e tij si shkrimtar i kushtezuar nga aktiviteti si gazetar.

Semundja e letërsisë narrative moderne, semundja kryesore, është merzitja me e tmerrshme, për të cilin ka libra që kanë gjera për të thënë e nderkohe nuk arrihet të vazhdohet me tej me leximin.....Dhe kjo ndodh sepse janë shkruar nga njëzëri që nuk e kanë njohur “zanatin” e shkrimtarit, që koincidon me “zanatin” e gazetarit e që konsiston në thenien e gjerave në mënyrën me të thjeshtë të mundshme.

Apo:

Stili i qartë është karakteristika e pamungueshme në talentet e mëdha. Kur stili nuk është i qartë, nuk ka pike dyshimi: behet fjale për një medioker. ³⁾

(Dino Buzzati: un autoritratto. Dialoghi con Yves Panafieu, Milano, Mondadori, 1973, fq162)

Për artikujt e Dino Buzzati-t, Indro Montanelli shkruante kështu:

Dikush në redaksi preokupohej për ndërvënien e referencave. Si dhe për pikat e presjet. Buzzati shkruante pa shenja pikësimit, e nuk ka kuptuar kurrë kur mbaron një fjali e kur fillon tjetra, kur është e nevojshme të behet një pauzë, e kur të nisesh një fjali të re e renditur.[...] Harton me stilolaps e me një kaligrafi prej femije, shumë të qarta [...] Aty – ketu, ndonjë vizatim, sidomos kafshesh dhe duket me se qartë se menderisht ai i dedikon shkrimet e tij njëzëri si ai: domethënë femijeve tridhjetë, dyzete apo pesëdhjetë vjeçare. ³⁾

(I.Montanelli, “Tali e quali”(Incontri), vol II, Milano, Longanesi, 1951, fq 193)

Vol I, Nr.2, 2012.

ISSN 1857-8179 (Paper) ISSN 1857-8187 (Online)

Ne shtatedhjetë e tete letrat e shkruara nga viti 1919-1922 janë pa dyshim me origjinat. Fenomeni i parë që të bëjë në sy është përdorimi absolutisht i lirë dhe spontan i shenjave të pikësimit, që për fat të keq u kthye në norme në vitin 1985. Presjen dhe shumë shpesh pikën Buzzati e ka zëvendësuar me vizen, të thjeshtë apo të dyzuar, që nga ana sintaksore gjendet përballë një pranevenie, në sajë të se cilës ligjerimi rrjedh në mënyrë të fragmentarizuar dhe dinamike. Ja disa shembuj:

Questa mattina in bicicletta-insieme ai teppisti-andavo piano-vigile-teppisti svoltavano via-io che avevo la coscienza bianca vado per la mia strada-i vigili vogliono fermarmi. (30 marzo 1921)

Io adesso sono qui-guarda che domenica sono stato a Velo e ti ho mandato lunedì il programma particolareggiato e della satira ciclistica dello sport giallo-ma siccome te l'ho mandato a Laveno non so se l'hai ricevuto-io ho portato qui un foot-ball n.5 ma n.5 ridotto, un 4 grande, ma nel budello ho fatto con l'ago che serve a passare lo spago nei buchi un buco-Augusto va a caccia col flobert ma ieri ha incontrato uno che gli ha ordinato di tornare a casa. (5 luglio 1921)

Questa è una carta schifa. Non è mica vero che scrivi stupidate e letteratura e Plauto dormono. In certi bollettini del club Alpino che m'ha dato Eppe, non quelli che t'ho mostrato, c'è il Ventina e fotografie=belle (19 aprile 1922)
Një karakteristike e dytë që vihet re shumë qartë është refuzimi i perhershem i nënrenditjes, duke përjashtuar fjalitë lidhore.

Ja disa shembuj të sintaksës nominale që prekin lehtë “fjalet e lira”:

Quando torni? Milano-presto! (30 dicembre 1920)

E cerco di schivarli-uno mi manda contro un fanale.Bicicletta-Dio ne abbia misericordia-specialmente per la ruota davanti (30 marzo 1921)

Poi voltammo a sinistra-su per rocce coperte di neve e poi rocce e neve e neve su dritti-rocche ripide molta neve alta che rende difficile il proseguire (24 luglio 1921)

Oramai perduta la speranza dello Schiara, le montagne piene di umida nebbia e di pioggia (31 luglio 1922)

Sabato sera arrivati fin sotto alla piccola,soli,ma non siamo andati avanti (15 agosto 1922) 5)

Morfologjikisht janë të shumta të pranishme format bisedore, edhe ato të një niveli të ulët, apo konstruktet me origjinë dialektore, përdorimi i peremrit “ci” në vend të “gli” e “loro”:psh. “Ci abbiamo detto”, përdorimi i peremrit “te” në funksion të kryefjalës:psh.”Cosa fai te?”, përdorimi i formës mohuese “mica” psh. “tanto secchia non lo sono mica”.

Po kështu edhe në nivelin leksikor: “brutti porconi”, “robo” në vend të “cose”, “me ne strafotto” “se n’impipa” “fare una fatica bestia” “corpo di Bacco” “per la Madonna” “fa tempo abbastanza cane”.

Fjale te zhargonit jane edhe shprehjet “secchia” apo folja “secchiare” apo termi “capelloni”, fjale e dialektit milanez per te treguar policet rrugore. “pera” per te treguar nje deshtim i bujshem, “teppisti” per te shenjuar miqte me te cilet Buzzati garonte me bicikleta neper rruget e Milanos.

Keshtu devijimi nga gjuha standarte italiane nuk eshte thjesht nje parapelqim i dialektit apo gjuhes se folur. Nuk jane te rralla rastet kur ai perdor nje gjuhe te cuditshme. Gati-gati kemi te bejme me neologjizma ne gjuhen italiane. Psh: monticolo-per te shenjuar nje mal, “il Pizzocco”, jo shume i larte; shprehja: “guarda che parlo in verità”, ndajfoljet “pressofappoco”-pressapoco apo “altrettantemente” per te thene altrettanto. Behet fjale, pra per krijime jashtegjuhesore.

Ketu qendron dhe stili i tij: ne manipulimin e gjuhes. Keshtu pra, mbetet konstante evitimi i gjuhes letrare, detajet e zgjedhura dhe erudite. Gjithashtu dalim ne perfundimin qe Dino Buzzati “antiletrar” dhe eksperimentues siç eshte quajtur nga kritika, mund te kishte zgjedhur stile dhe regjistra te tjere te gjuhes, por nuk e ka bere me qellim.

Perfundime

Vepra e shkrimtarit italian Dino Buzzati gjithmone ka hasur veshtiresi ne kritiken zyrtare italiane. Ne fillim debatohej se kujt rryme letrare i perkiste. Disa trumbetonin se nuk ishte nje shkrimtar neorealit, sepse stili i tij i te shkruarit, kaq i rrjedhshem dhe pa retorike sociale nuk i perkiste asaj rryme. Disa te tjere e klasifikuan ne letersine e realizmit magjik. Me pas problemet u shfaqen ne perkufizimin e tij si gazetar apo shkrimtar. Ka pasur shume kritike qe e shihnin Buzzati-n si gazetar e jo si shkrimtar. Fakti qe tregimet e tij i perkasin kohes para se ai te afirmohej si gazetar nuk ka fare rendesi. Rendesia ka fakti qe shkrimtari e ndiente te shkruante ne ate gjuhe e ne ate menyre. Te pranosh qe thjeshtesia, thatesia, tipi i prozes i ashtuquajtur “jo i perpunuar” vjen si pasoje e te qenit gazetar duket si nje pretext per te evituar problemet e gjuhes buxatiane.

Bibliografia

- 1) M.Carlino, Autour de quelques constants du style narrative de Dino Buzzati, in Cahiers Buzzati, n.6 Paris, Laffont, 1985, fq.250.
- 2) GIOLI, Parola di Buzzati, Milano, Mondadori, 1989, fq 273-274.
- 3) Dino Buzzati: un autoritratto. Dialoghi con Yves Panafieu, Milano, Mondadori, 1973, fq162
- 4) I.Montanelli, “Tali e quali”(Incontri), vol II, Milano, Longanesi, 1951, fq 193
- 5) D.Buzzati, “Lettere a Brambilla”, Novara, De Agostini, 1985.